

ФОРМИРАНЕ НА БЕЖАНСКИТЕ ПОСЕЛЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ (ПО ПРИМЕРА НА БУРГАСКИЯ КВАРТАЛ КРАЙМОРИЕ – ПЪРВАТА ТРЕТИНА НА ХХ ВЕК)

Иванка Делева

FORMATION OF REFUGEE SETTLEMENTS IN BULGARIA (ON THE EXAMPLE OF
THE BURGAS NEIGHBORHOOD OF KRAYMORIE - THE FIRST THIRD OF THE XX
CENTURY)

Ivanka Deleva

***Abstract:** One of the main manifestations of migrant movements in Bulgaria from the beginning of the XX century is its settlement-forming function. In contrast to the generally accepted laws of the origin of settlements, the formation of refugee settlements is determined by various factors that give it its distinctive features. The present study aims to present and rationalize the nature and specifics of the refugee settlement as a kind of phenomenon. An example is given with the emergence of the Burgas neighborhood Kraymorie, as it has all the parameters that characterize a refugee settlement.*

***Key words:** migrant movements, refugee settlement, settlement-forming*

<https://doi.org/10.46687/XSDE2128>

Преселническите движения в България от началото на ХХ век имат многостранно отражение в различни области от развитието на страната ни. Едно от основните проявления на този процес е неговата селищно-образуваща функция. По дефиниция селищата – „комплекс от територия, население, сгради, техническа и социална структура, са израз на материалната и духовна култура на обитателите“, а тяхната големина, функции и облик са показател за района и страната, в които се създават (Slaveykov, Zlatunova 2009: 211-212). Селището функционира в рамките на конкретна социално-икономическа териториална система и участието в нея обосновава съществуването му. Определящите фактори за формиране на селищата са предимно географското положение, природните, социално-икономически и политически условия (Slaveykov, Yankov 1995: 177). При оформяне на селищната мрежа у нас в началото на ХХ век обаче пряко значение имат последните. След Освобождението (1878 г.), а особено след поредицата войни (1913-1918 г.) и загубите на българска етническа територия, станали причина за установяването на огромни човешки маси в държавата, в много региони към съществуващите населени места се оформят бежански квартали или се създават нови бежански селища. Освен значението на политическите условия от първата третина на ХХ век, във формирането на тези поселения се констатира няколко съществени особености. Първата от тях е компактността на бежанската маса при заселването. По-голямата част от преселниците се движат вкупом, много често жителите на цели села тръгват заедно, заради което се заселват компактно семейства и родове, пренасяйки тук своята поселищна традиция като естествено средоточие на социалните взаимодействия. Нерегламентираното установяване на бежанците у нас в първите години след прогонването им от родните места в Тракия и Македония е следващата отличителна черта, заради която тяхното заселване е разпръснато по територията на цялата страна. След 1926 г., когато е приет Законът

за настаняване на бежанците (14.12.1926 г.) и се създава Главната дирекция по настаняване на бежанците (ГДНБ), разпределянето на имигрантите става според решенията на централната власт в конкретни райони и селища. Същевременно се пристъпва към формиране на нови бежански селища и квартали, изградени по планов модел. Едновременното, едноактно населване допълва специфичните черти на този тип поселения.

Във връзка с изложеното целта на това изследване е да се изясни същността и да се обосноват спецификите на формиране на бежанското поселение като своеобразен феномен, както и да се определи мястото му в съвременната административно-териториална система на страната.

Така поставената цел на изследването предполага разрешаването на няколко основни задачи, за изясняването на които е приведен пример с възникването на бургаския квартал Крайморе като типично бежанско поселение. Тези задачи могат да се обособят по следния начин: 1) проследяване на общите тенденции при конфигуриране на селищата и анализ на разликите в ситуирането на бежанските поселения; 2) изясняване на поселищните традиции в конкретно зададения район; 3) разкриване на факторите, които предопределят изграждането на поселението на това място; 4) посочване на произхода и характеристиките на установилите се тук бежански групи; 5) установяване на ролята и функциите на бежанското поселение за развитието на прилежащия му хинтерланд.

За целите на разработката са ползвани научни изследвания с отношение към конкретната тематика и район. Взети са под внимание трудовете на Цвета Райчевска (Raychevska 2021: 3-23; Raychevska 2000: 156-158, 161), Константин Господинов (Gospodinov 2000: 163-173), Милен Николов (Nikolov 2021: 30), Митко Иванов (Ivanov 2005: 23-25; Karayotov, Raychevski, Ivanov 2011: 295) и др. В хода на работа са анализирани и преосмислени научните резултати от публикациите на Антон Козаров (Kozarov 1929: 388), Стоян Райчевски (Raychevski 1994: 209, 237, 242, 263), Тодор Браянов (Brayanov 1965: 117-137; Brayanov 1970: 207-237), Тодор Косатев (Kosatev 1975: 64) и др., в които е отделено място на отражението на преселническите процеси в развитието на страната, респективно – на ситуацията в Бургаски район и настаняването на бежанците тук.

Основна изворова база, върху която се гради настоящото изследване, са документи, съхранявани в Отдел „Държавен архив“ – Бургас (Darzhaven arhiv-Burgas, f.70K; f. 627), отразили кореспонденцията между Главната дирекция по настаняване на бежанците и общинските комисии в Бургаска околия; обстояният доклад за работата на ГДНБ, публикуван като „Селско-стопанско настаняване на бежанците 1927-1932“ (Selsko-stopansko nastanyavane na bezhantsite 1932); спомени на първите преселници в днешно Крайморе (Ichen arhiv) и др. Чрез систематизиране и анализ на тези свидетелства е проследено постепенното оформяне на Крайморе – в началото като малко бежанско село, разраснало се до квартал на Бургас.

Хронологическите рамки на настоящия материал покриват времето от първата третина на XX век – установяването на първите българи бежанци (през 1919 г.) в землището на чифлика на Николай Николаев, постепенното формиране на бежанското селище Кафка, преименувано през 1931 г. на с. Надежда, днес квартал Крайморе.

За да се открият спецификите на бежанските поселения, съответно и на Крайморие, най-напред е необходимо да се изяснят общите тенденции при ситуирането на селищата:

Природните условия като фактор за устойчивост на поселението. Благоприятните природни условия имат пряко отношение към продължителността на заселеност на дадено пространство, независимо от причините за неговото първоначално установяване.

Всяко селище е израз на материалната и духовна култура на своите обитатели.

Селището е показател за социално-икономическата система на района и страната.

Често селищата са неравномерно разпределени по територията на една страна.

Съществува зависимост между природно-географските условия и числеността, както на селищата, така и на тяхното население (Slaveykov, Zlatunova 2009: 211-212).

Докато изброените елементи от конфигурацията на селищата се съотнасят и към обекта на нашето изследване, много повече са отликите, които разграничават бежанските поселения от общовалидните закономерности. По-ясна представа за различията между бежанските и другите видове селища предоставя съпоставянето им в следната таблица:

Таблица 1.

Разлики при конфигуриране на бежанските селища

Бежански селища	Други селища
Политическият фактор е определящ.	Политическият фактор не е определящ.
Географски фактор – в началото е търсена близост до родните места; впоследствие са настанени в рядко заселени райони с повече свободна земя; не винаги поселенията са на мястото на стари селища.	Географски фактор – основно се търсят благоприятни природни условия за препитание и труд.
Заселническата маса е компактна – родове и семейства; носители са на селищна традиция.	Заселването не е компактно.
Заселването става едновременно.	Постепенно заселване и развитие.
Всички бежанци са поставени при равни условия; нямат собственост.	Социална диференциация; имат собственост.
Освен със земеделие като основен поминък, бежанците са принудени да се занимават с риболов, минно дело, бубарство и др.	Основни занятия са земеделие и животновъдство.
Домовете им са специално построени от държавата и са типови.	Домовете са плод на лична инициатива; различни домове.

Застрояването и благоустройството на селището е планово.	Благоустрояването на селището е местна инициатива.
Еднороден състав на населението – българско.	Разнороден състав на населението.

Систематизираните данни сочат, че първата, отличаваща бежанските поселения черта, е политическият фактор, отговорен за формирането им. Една част от тези поселения възниква още след Освобождението (1878) вследствие промяната на държавните граници. Поредицата войни от 1913 до 1918 г., преобразили из основи общественото развитие, се отразяват и на селищната система заради появата (след 1926 г.) на множеството съвсем нови бежански селища и квартали.

Следващият, иначе общ селищно-образуващ фактор – географският, при бежанските поселения има различна мотивировка – в началото бежанците остават близо от родните си места, непосредствено до границите, а впоследствие са устроени в рядко заселени райони на България. Проявлението на географския фактор е различно и по отношение на обстоятелството, че невинаги бежанците се установяват на мястото на стари селища, което е честа практика при възникване на селищата. При формиране на бежанско поселение много по-голяма притегателна сила има наличието на свободна за усвояване земя, която често е чифлишка, както е в случая с Крайморие, при това мястото невинаги има предходни селищни традиции.

Една от най-характерните черти на бежанското поселение е компактният модел на заселване. По-голямата част от преселниците се движат заедно, цели села тръгват заедно, което е забележително по рода си явление. Заселват се на едно място – семейства, роднини, пренасяйки тук своята селищна традиция като естествено средоточие на социалните взаимодействия, а с нея и своята самобитност – на говора и облеклото, на миогледа и нравствените норми, обичаите, трудовите навици и пр. Често се пренася дори името на селото, от което произхождат бежанците, като наименование на новото поселение. Могат да бъдат дадени примери и с фамилните имена на преселниците, в които като корен се съдържа названието на родното село – Миделиеви, Ковчазлиеви, Малкочеви, Корудерлиеви и пр.

Особено характерно за жителите на новите бежански поселения е тяхната социална уравниловка. Установявайки се в България, преселниците са поставени при еднакви условия, не притежават собственост и между тях няма особена социална диференциация. Когато правителството започва планомерно да ги настанява, те са оземлени с равни количества земя и еднакъв земеделски инвентар. Тази особеност на бежанското поселение ярко контрастира с разнородния социален статус на жителите в традиционните селища.

За разлика от възможността за свободен избор на основен поминък на местните жители, новонастанените в България бежанци са лишени от тази привилегия. Много често те са принудени да усвояват и упражняват занятия, които са им чужди и непривични, заради което, освен със земеделие, тяхното най-типично занятие, се занимават с овощарство, лозарство, риболов, бубарство, минно дело, работа във фабрики и занаятчийски работилници и др.

Една от основните специфики на бежанските поселения е плановият модел, по който те се структурират след приемането на Закона за настаняване на бежанците (14.12.1926 г.) и създаването на ГДНБ. Разпределянето на имигрантите по територията на страната вече става по предварителни разчети и квоти, в конкретни райони. Общините, в които са разпределени, се задължават да им определят нужното пространство за стопански дворове и къщи. Новопоявилите се бежанските селища и квартали променят съществуващата селищна система – съживяват се слабо заселени и не особено благоустроени райони, оформят се нови квартали, главно в полските села, изградените поселения следват стандартен модел и имат различен облик, възникват едноактно и се населват едновременно. При определяне местата за квартали строго се спазват следните изисквания:

- да са изложени на слънце и да имат слаб, южен наклон;
- почвата да е суха и подпочвената вода да е по-дълбока, за да не бъдат влажни сградите;
- да са запазени от порои и наводнения;
- важна за отбелязване отличителна характеристика на бежанските поселения са еднаквите, типово изградени къщи, чийто план е предложен от комисаря, контролиращ усвояването на средствата от заема – Рене Шарон. Планът на къщите е опростен, практичен.

Забележителна отлика на бежанските селища е и еднородният състав на населението им – то има ясно изразена българска етническа принадлежност и самосъзнание.

Анализът на спецификите при формиране на бежанското поселение доказва, че по своята същност и характерни особености това селищно образувание е своеобразен феномен в съвременната административно-териториална система на страната. При все че неговото конфигуриране е повлияно от общовалидните за образуването на селищата закономерности, бежанското поселение притежава неподправени и единствени по рода си белези, които го отличават като едно от основните проявления на преселническите процеси у нас от началото на ХХ век.

Като убедителен пример за специфичния начин на формиране на бежанските поселения може да послужи развоят на бежанските процеси в Бургаски регион. Масовото прииждане на бежанци още от 1903 г. и особено засилено в периода 1913 - 1926 г. променя завинаги малкия крайбрежен град и околните селища. По данни от обстояния доклад на ГДНБ, обнародван през 1932 г., заради наличието на големи ресурси от държавни и общински поземлени фондове, непресушени блата, неизкоренени гори и мочурища и по-рядката заселеност, в окръга са настанени почти една трета от всички регистрирани бежанци и не по-малка част от нерегистрираните. Освен това съществуващата благоприятна възможност за упражняване на други занятия извън земеделието – лозарство, овощарство, риболов, е условие тук да се насочат над 80 % от бежанците рибари и по-голямата част от лозарите и овощарите. Затова именно тук намира потвърждение една от най-изявените особености на преселническото движение – неговата селищно-образуваща функция – в този край на България се създават 21 нови бежански села, от които само в Бургаска околия са 11. Към всички градове и в много от съществуващите села се създават бежански махали (Selsko-stopansko nastanyavane na bezhantsite 1932: 50-53; 111, 112).

Едно от типичните новообразувани бежански поселения в Бургаско е Краймориe. На територията, на която e разположено – южно от Бургас, във вътрешността на закътан залив, влизащ в обсега на големия Бургаски залив, днешното Краймориe e наследник на средновековния *Порос* (Gospodinov 2000: 163-173; Nikolov 2021: 29). Съществуването му се регистрира в средновековните карти и в турски документи (Raychevska 2000: 156-158, 161) до периода 1640-1706 г., когато изчезва от изворите вероятно заради казашките нападения по българското Черноморие. Появява се отново в пътеписи и карти от средата на XVIII век паралелно с топонима *Форос* (Angelova 2013: 32-33; Ivanov 2005: 23-25; Shterionov 1999: 41) – за пристанището и за самия полуостров. В следващите години остават да битуват и двете наименования (Karayotov, Raychevski, Ivanov 2011: 297; Nikolov 2021: 30; Raychevska 2021: 3-23; Raychevska 2014: 167-177).

В землището на спряганя географски обект вероятно от средата на XVII век съществува чифликът на еничарския сердар Кафка паша. Неговото име след това остава като название на целия полуостров (Raychevska 2021: 8), което забелязва и Иречек „...при този планински нос (казват му също тъй Порос) се намира чифлик, наречен Кафка“ (Karayotov, Raychevski, Ivanov 2011: 295; Grozdanova, Andreev 1980: 86-87; Ivanov 2005: 160).

В края на XIX век чифликът Кафка става собственост на забележителния възрожденски общественик Найдeн Геров¹. Той купува имота, разположен върху 1772 дка, от Вели бей от Бургас през 1898 г. След смъртта на Найдeн Геров през 1900 г. собственик на земята става неговият зет – политикът Теодор Теодоров, от когото д-р Николай Николаев – военен, юрист – доктор по право, политик и дипломат, успява да купи 300 дка от вече раздробения с времето огромен поземлен имот. В границите на новообразувания Николаев чифлик влиза и интересуваният ни п-ов Форос с брега около него – земята, върху която през двадесетте години на XX век източнотракийските бежанци дават живот на новото селище Кафка/Надежда/Крайморие (BIA 2006: 23).

Няколко са факторите, които предопределят формирането на бежанското поселение на това място:

- бежанците основатели на селището търсят за заселване конкретно чифлици, тъй като местопроизходът им е от такива селища в Източна Тракия, затова се спират в Николаевия чифлик;

- тук е налице поселищна традиция;

- мястото се намира близо до границата с Турция (Тракия), което в началото е важно за бежанците заради увереността им, че ще се върнат в родните си обиталища;

- при установяването си тук са необезпокоявани – нито от местни жители, нито от страна на държавата;

---

¹ В документалния фонд на Найдeн Геров, в описанието на имотите му e записан чифликът Кафка (Карагюзлер), Бургаско; отбелязана e продажбата на чифлика, описани са границите му, нивите, ливадите, дюкяните, постройките, договорите на десетте турски фамилии за работата им в него, паричните отношения с Теодосий Арнаут, настойник на Кафка, построяването на хамбар, закупуването на добитък от панаира в Пловдив за чифлика, изплатени годишни данъци за него и др.

- намират подходящи условия за упражняване и на други професии освен земеделие и животновъдство – риболов, минно дело, работа в каменоломна и по фабриките в близкия град Бургас;

- наличие на относително благоприятен климат и питейна вода.

Произходът и характеристиките, както и продължителният процес по трайното настаняване на първите жители на местността Кафка и узаконяването на новосформиралото се населено място, са документално изяснени чрез наличните в Отдел „Държавен архив“ – Бургас сведения. Във фонда на Градското общинско управление – Бургас (1878-1944 г.) – ф.70К, е съхранена част от кореспонденцията между Главната дирекция по настаняване на бежанците и общинските комисии в Бургаска околия. Натрупаният масив от декларации за приемане на българско поданство, преброителни списъци, протоколи за раздадени имоти в бургаските землища, за строеж на къщи и стопански сгради, за раздаване на семена за посев и селскостопански инвентар, скици и др. обхваща периода от 1927 до 1930 г. (Darzhaven arhiv – Burgas, f. 70K, a.e. 481, 482). Анализът им хвърля светлина върху съживяването на местността Кафка от преселници от Източна Тракия, започнали да прииждат след Балканските войни (1912-1913 г.) и особено масово след края на Първата световна война – 1919-1920 г. От запазените „декларации за доказване качеството на бежанец“, подписани от сънародниците ни през 1928 г., проличават техните родни села. Разположени са главно в района на Чаталджа – от Дая (Тая) кадън – 4 семейства; Делиюнус – 29 семейства; Гарфа – 1 семейство; Чанакча – 57 семейства – това са общо 91 семейства на тракийски бежанци, които впоследствие са оземлени от държавата и трайно и официално се установяват тук (Raychevski 1994: 209, 237, 242, 263). Повечето фамилии са многолюдни, с преобладаващо занятие – земеделие. За уточнение, дошлите в България бежанци от Цариградско са настанени на различни места, но много по-компактно това е направено в Бургас и околните села – Надежда, Долно Езерово, Веселие, Трояново, Атанасово, Извор и Ахренли (Твърдица). Освен посочените селища, от които идват, има бежанци от Деркос, Кара Халил, Сеймен, Буюк Кълъчли, Синекли, Чанта и др. (Ayunov 1950: 166).

Сведенията за първоначалното заселване на Крайморие, за обстоятелството, че преселниците са се движили компактно и др., се потвърждават от спомените на едни от основателите на днешното селище. Особено ценни в тях са допълващите информацията детайли:

„...първите бежанци, които пристигат от Тракия в Крайморие, се установяват в „Карантината“. Мястото „Карантината“ се намира в южната, ниска част на Крайморие до днешното пристанище и ресторант², на самия морски бряг. Нарича се „Карантината“ от периода на османското владичество, когато в залива са акостирали турски гемии и на това място екипажите им са преминавали санитарен контрол. Съществувала е голяма сграда, в която е имало сушилни, баня и пералня, също и две покрити бараки и малки тухлени къщички.... Когато българите са прогонени от родните си села в Тракия през лятото на 1913 г., от Цариград с руски кораб са превозени до Варна. На кораба са били „все свои“, от изброените села“ (Lichen arhiv).

---

² Бившият популярен ресторант „Кокошките“, собственост на Аграрно-промишления комплекс (АПК) в Крайморие, 70-те и 80-те години на ХХ век.

Резюмираната от авторите на спомените историческа събитийна последователност след идването на бъдещите крайморски заселници в България е следната: първоначално преселниците тръгват към Русе, където живеят за кратко. Междувременно българското правителство призовава всички бежанци да се върнат по родните си места в *Новите земи*³. Значителна част от тях е насочена за заселване към Беломорска Тракия, Гюмюрджински и Софлийски окръг (Rauchevski 1994: 191). Така заедно с други преселници през пролетта тръгват на юг към Фере. Намират безстопанствени лозя, къщи, животни, остават там, но не задълго. Връщат се обратно в България през 1919 г., този път окончателно. Търсят да се установят в чифлици, където могат да си осигурят прехрана. Така едни се спират в чифлика на Николай Николаев, обхващащ землището на днешното Крайморие, а други се заселват в чифлиците, върху които са образувани днешните села Братово, Твърдица, Ахелой. В началото в днешно Крайморие се установяват 22 семейства, като част от хората остават на мястото „Карантината“, а останалите се настаняват в землището на Николаевия чифлик. Около „Карантината“ се стъкмяват колиби от саз, а семейните преграждат едно от необитаваните складови помещения, разположено на високия бряг, и се настаняват там. Това несигурно съществуване без официален статут продължава до 1926 г. Доста от децата умират заради лошите условия. От прегледа на документите е видно, че Главната дирекция за трудовите земеделски стопанства (ГДТЗС), която поема настаняването на бежанците от 16.08.1924 г., през цялата 1925 г. извършва проучвания и размествания, а действителното настаняване, т. е. снабдяването на бежанците с къщи, земя, добитък и инвентар, започва едва от началото на 1926 г. (Kosatev 1975: 64). Със средствата от Бежанския заем (1926 г.) се прави регулационен план на селото, което е определено да се разположи върху земите от Николаевия чифлик. През следващата 1927 г. се пристъпва към оземляване, предшествано от изкореняване, тъй като повечето от околния терен представлява гора, изкопаване на кладенци, на всяко семейство според регламента са раздадени по 40 дка земя, земеделски инвентар, добитък и пр. (Darzhaven arhiv – Burgas, f. 70K, op. 1, a.e. 481, l. 8, 12, 15, 16, 17, 25, 54, 60, 63, 75, 76; a.e. 482, l. 8; ChP 157, a.e. 9, l. 6).

С указ № 162/8 от април 1931 г. населената местност Кафка е призната и официално преименувана на с. *Надежда*⁴. Обликът на бежанското село се променя – започва планомерно изграждане на „шаронски“ къщи, в които се настаняват всички, които са семейни – дотогава в селището няма изградени стабилни къщи, правят се опити за решаване на проблема с водоснабдяването, в което с трудова повинност се включват самите жители на селото, обособяват се основните улици и се павира главната, която е проектирана в права посока към централната част на залива, за да разкрива гледка към него и намиращия се в акваторията му остров св. Анастасия. Основава се училище с името на почитания от всички тракийци първи български екзарх Антим I. Създава се и читалище „Петър Янев“ в памет на уважаваният просветен деятел на Българската екзархия в Чаталджанска околия. Подобрява се благосъстоянието на крайморци. Една част продължава да обработва

---

³ *Новите земи* са отстъпени от турците и заети от България територии в Западна Тракия, на изток от Марица след Междусъюзническата война (октомври 1913 г.).

⁴ Източник: <[https://bg.wikipedia.org/wiki/Бургас_\(община\)>](https://bg.wikipedia.org/wiki/Бургас_(община)>) (status 18.04.2022).

земите си до създаването на ТКЗС през 1957 г. Друга част са риболовци – в блатата, по гриповете и таляните на Държавно предприятие „Черноморски риболов“, трети работят по каменоломните и в промишлените предприятия на Бургас (Raykov 2006: 2). Изобретателността и завидната способност за преодоляване на житейски препятствия от всякакъв род, предприемчивостта, устойчивостта и упорството, с които се отличават тракийци, улесняват адаптирането и преуспяването им в непривични доскоро области, допринасят за напредъка на много отрасли, за изграждане на инфраструктура, за модернизирането на просветното дело, здравеопазването и пр. (Mihova, Naydenova 2014: 310).

Таблица 2.
Данни от преброяванията на населението на Краймориe

1926 г.	269 д.
1934 г.	382 д.
1946 г.	433 д.
1956 г.	614 д.
1965 г.	813 д.
1975 г.	753 д.

През 1941 г. жителите на с. Надежда наброяват вече 379 души (Darzhaven arhiv – Burgas, f. 70K, op. 1, a.e. 156, l. 3)⁵. С указ № 949 (обн. 8 декември 1949 г.) селото е преименувано на Краймориe⁶. Близкото отстояние до гр. Бургас, развитието на риболова, туризма и почивното дело по Черноморското крайбрежие осигуряват стабилност на жителите на селището и то показва непрекъснато развитие. На мястото на старите шаронски къщи израстват нови 2-3 етажни сгради от типичен градски тип. Съгласно с утвърдената териториално-устройствена основа за изграждане системите за комплексно обществено обслужване с. Краймориe се отнася към район от шести (6) функционален тип (Darzhaven arhiv – Burgas, f. 627, op. 7, a.e. 14, l. 139, 140).

През 1987 г. с указ № 3182 (обн. ДВ бр. 89/17 ноември 1987 г.) село Краймориe е присъединено като квартал на Бургас. Природните дадености, отрасловата ориентация на региона и местната общинска политика насочват съвременното развитие на Краймориe основно в областта на туризма и курортното дело.

Систематизирането на данните за историческото развитие на Краймориe позволява да бъдат изяснени ролята и мястото на формиралото се тук бежанско поселение в развитието на заобикалящата го територия. На първо място, заселвайки се тук, бежанците допринасят за съживяване на местността Кафка, като не само успяват да се адаптират и установят в непривична среда, но съдействат за

⁵ Направената тогава статистика е за цялата Бургаска градска община, състояща се от: гр. Бургас с население 36,099 жители и селата: Атанасово с 1443 ж.; Долно Езерово с 1374 ж.; Бая с 1043 ж.; Ветрен с 685 ж.; Горно Езерово с 477 ж.; Меден рудник с 462 ж.; Лозово с 389 ж.

⁶ Източник: <[https://bg.wikipedia.org/wiki/Бургас_\(община\)](https://bg.wikipedia.org/wiki/Бургас_(община))> (status18.04.2022).

промяна на облика ѝ в положителна посока. Стремещт към уседналост, последвалото оземляване и планомерно изграждане на бежанските къщи, поддържането на образователните и културни традиции водят до благоустрояване на селото, облагородяване на местността, а усещането за сигурност допринася за приобщаване на това работоспособно, младо население с ясно изразена българска принадлежност към българското общество и то се включва активно в социалния и стопански живот на страната.

Приведеният с Крайморие пример е категоричен аргумент в подкрепа на това, че бежанските поселения могат да бъдат определени като селищен феномен в административно-териториалната система на страната. Тук са налице всички параметри, характеризиращи едно бежанско поселение – на ново място се създава селище, съставено изцяло от бежанци, което оползотворява изключително благоприятен за обитаване район, бележи устойчиво развитие и оказва положително въздействие над прилежащия хинтерланд.

От всичко изложено дотук могат да бъдат направени няколко заключения. По своята същност и специфика бежанските поселения се отличават от традиционно формираните, затова ги дефинираме като своеобразен феномен в административно-териториалната структура на страната. Причините за тези различия са обусловени от факторите, въздействащи върху тяхното формиране. Определящи сред тях са: политическият фактор – изселването им е принудително, а съответно и заселването в България може да се тълкува като политическо убежище; ролята на географския фактор за ситуирането им има различна мотивировка, принципите на заселване се отличават – компактността и едновременността на заселване са типични белези; планово проектиране и застрояване на селището; всички бежанци на битово ниво са поставени при равни условия, оземлени са еднакво, настанени са в еднакви жилища; със своите качества бежанците допринасят за напредъка на много отрасли като активно работоспособно население, те съживяват местата, в които се заселват, овладяват непривични за обитаване и труд райони и закономерно се вписват в развитието на съответната територия. Конкретно за крайбрежния хинтерланд на Бургас бежанците имат още един важен принос – тъй като в доста селища заемат мястото на изселеното се гръцко население, те допринасят за своеобразното „българизиране“ на района благодарение на ясно заявената им българска националната принадлежност.

ЛИТЕРАТУРА

- Ayanov 1950:** Ayanov, pop G. *Balgari v Yuzhna Strandzha i sasednite oblasti.* // *Izvestiya na Narodniya muzey – Burgas.* Т. I [Аянов, поп Г. Българи в Южна Странджа и съседните области. // Известия на Народния музей – Бургас. Т. 1].
- Angelova 2013:** Angelova, D. *Demografskoto razvitie na Balgarskoto chernomorsko kraybrezhie prez XIX vek (do 1878 g.).* Sofia: Regaliya – 6 [Ангелова, Д. Демографското развитие на Българското черноморско крайбрежие през XIX век (до 1878 г.). София: Регалия – 6].
- BIA 2006:** BIA. *Obzor na arhivnite fondove, koleksii i edinichni postapleniya, sahranyavani v BIA.* Кн. IX, Sofia [Обзор на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в БИА. Кн. IX, София].

- Brayanov 1965:** Brayanov, T. Bulgari bezhantsi ot Trakiya (rodni mesta i kade sa zaseleni v Balgaria) // ITNI, I, s. 117-137 [Браянов, Т. Българи бежанци от Тракия (родни места и къде са заселени в България). // ИТНИ, том I, с. 117-137].
- Brayanov 1970:** Brayanov, T. Bulgari, bezhantsi ot Trakiya. Naseleni mesta s bezhantsi ot Trakiya po okrazi i naimenovaniyata na selishtata, otkadeto sa doshli bezhantsite. // ITNI, II, 207-237 [Браянов, Т. Българи, бежанци от Тракия. Населени места с бежанци от Тракия по окръзи и наименованията на селищата, откъдето са дошли бежанците. // ИТНИ, II, 207-237].
- Darzhaven arhiv – Burgas, f. 627, op. 7, a.e. 14, l. 139, 140** [Отдел „Държавен архив – Бургас, ф. 627, оп. 7, а.е. 14, л. 139, 140].
- Darzhaven arhiv – Burgas, f. 70K, op. 1, a.e. 481, l. 8, 12, 15, 16, 17, 25, 54, 60, 63, 75, 76; a.e. 482, l. 8; ChP 157, a.e. 9, l. 6** [Отдел „Държавен архив“ – Бургас, ф. 70К, оп. 1, а.е. 481, л. 8, 12, 15, 16, 17, 25, 54, 60, 63, 75, 76; а.е. 482, л. 8; ЧП 157, а.е. 9, л. 6].
- Darzhaven arhiv – Burgas, f. 70K, op. 1, a.e. 156, l. 3** [Отдел „Държавен архив“ – Бургас, ф. 70К, оп. 1, а.е. 156, л. 3].
- Gospodinov 2000:** Gospodinov, K. Pirogos i Poros/Poro – pismeni, kartografski i arheologicheski izvori sreshtu edna neobosnovana lokalizatsiya. // Izvestiya na Narodniya muzey – Burgas. III, s. 163-173 [Господинов, К. Пиргос и Порос/Поро – писмени, картографски и археологически извори срещу една необоснована локализация. // Известия на Народния музей – Бургас. III, с. 163-173].
- Grozdanova, Andreev 1980:** Grozdanova, E., St. Andreev. Osmanoturski dokumenti za Yuzhnoto balgarsko Chernomorie i prilzhashtiya mu rayon. //Vekove, VI, 86-87 [Грозданова, Е., Ст. Андреев. Османотурски документи за Южното българско Черноморие и прилежащия му район. // Векове, кн. 6, 86-87].
- Ivanov 2005:** Ivanov, M. Zagadachniyat grad. Burgas ot XVI do nachaloto na XIX vek. Burgas: Mark [Иванов, М. Загадъчният град. Бургас от XVI до началото на XIX век. Бургас: Марк].
- Karayotov, Raychevski, Ivanov 2011:** Karayotov, I., S. Raychevski, M. Ivanov. Istoriya na Burgas. Burgas: Regionalna biblioteka “P. K. Yavorov” [Карайотов, И., С. Райчевски, М. Иванов. История на Бургас. Бургас: Регионална библиотека „П. К. Яворов“].
- Kozarov 1929:** Kozarov, A. Okrazhen savet, Okrazhna postoyanna komisiya i Burgazki okrag. Burgas, 1929 g. // Darzhaven arhiv – Burgas, f. 54K, op. 1, a.e. 23, l. 388 [Козаров, А. Окръжен съвет, Окръжна постоянна комисия и Бургазки окръг. Бургас, 1929 г. // Държавен архив – Бургас, ф. 54К, оп. 1, а.е. 23, л. 388].
- Kosatev 1975:** Kosatev, T. Nastanyavane na bezhantsite v Burgaski okrag // IPr, II, 64 [Косатев, Т. Настаняване на бежанците в Бургаски окръг. // IPr, № 2, 64].
- Koledarov, Michev 1973:** Koledarov, P., N. Michev. Promeni v imenata i statuta na selishtata v Balgaria 1878-1972, Sofia: Nauka i izkustvo [Коледаров, П., Н. Мичев. Промени в имената и статута на селищата в България 1878-1972. София: Наука и изкуство].
- Lichen arhiv.** Intervyu s Petar Petrov i Georgi Nikolov, zhiteli na Kraymorie [Интервю с Петър Петров и Георги Николов, жители на Крайморие, личен архив на автора].
- Mihova, Naydenova 2014:** Mihova, G., P. Naydenova. Preselnitsite ot Trakiya – rolya i prinos v razvitiето na narodonaselenieto na Balgaria. // Izvestiya na trakiysskiya nauchen institut. T. 13, Sofia [Михова Г., П. Найденова. Преселниците от Тракия – роля и принос в развитието на народонаселението на България. // Известия на тракийския научен институт. Т.13. София].
- Nikolov 2021:** Nikolov, M. Za Poros, Chengene skele i groba na Krali Marko do Burgaskiya zaliv. – In: Prouchvane na nematerialnoto kulturno nasledstvo na ribarsko selishte “Chengene skele”. Burgas [Николов, М. За Порос, Ченгене скеле и гроба на Крали Марко до Бургаския залив. – В: Проучване на нематериалното културно наследство на рибарско селище „Ченгене скеле“. Бургас].

- Raychevska 2000:** Raychevska, Ts. Belezhki varhu toponimiyata v rayona na Burgas i Sozopol spored daritelski akt ot 1493 g. // Izvestiya na Narodniya muzey – Burgas. T. III [Райчевска, Ц. Бележки върху топонимията в района между Бургас и Созопол според дарителски акт от 1493 г. // Известия на Народния музей Бургас. Т. 3].
- Raychevska 2014:** Raychevska, Ts. Za imeto Chengene skelya i negovite interpretatsii. // Izvestiya na NIM, XXVI, s. 167-177 [Райчевска, Ц. За името Ченгене скеля и неговите интерпретации. // Известия на НИМ, XXVI, с. 167-177].
- Raychevska 2021:** Raychevska, Ts. Za imeto Chengene skelya i negovite interpretatsii. – In: Prouchvane na nematerialnoto kulturno nasledstvo na ribarsko selishte “Chengene skele”. Burgas, s. 3-23 [Райчевска, Ц. За името Ченгене скеля и неговите интерпретации. – В: Проучване на нематериалното културно наследство на рибарско селище „Ченгене скеле“. Бургас, с. 3-23].
- Raychevski 1994:** Raychevski, S. Iztochna Trakiya. Istoriya, etnosi, preseleniya XV-XX vek. Sofia: Otechestvo [Райчевски, С. Източна Тракия. История, етноси, преселения XV-XX век. София: Отечество].
- Raykov 2006:** Raykov, G. Chitalishte “Petar Yanev” – Kraymorie. Burgas: Libra Skorp [Райков, Г. Читалище „Петър Янев“ - Крайморие. Бургас: Либра Скорп].
- Selsko-stopansko nastanyavane na bezhantsite 1927-1932,** Sofia, 1932 [Селско-стопанско настаняване на бежанците 1927-1932, София, 1932].
- Slaveykov, Yankov 1995:** Slaveykov, P., R. Yankov. Geografiya na naselenieto i selishtata. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Sv. Kiril i Metodiy” [Славейков, П., Р. Янков. География на населението и селищата. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“].
- Slaveykov, Zlatunova 2009:** Slaveykov, P., D. Zlatunova. Geografiya na Balgaria. Priroda, naselenie, selishta, stopanstvo, regionii. Sofia: Paradigma [Славейков, П., Д. Златунова. География на България. Природа, население, селища, стопанство, региони. София: Парадигма].
- Shterionov 1999:** Shterionov, Sht. Yuzhnoto Chernomorie prez Vazrazhdaneto. Sofia: Tomel [Щерионов, Щ. Южното Черноморие през Възраждането. София: Томел].

Обр.1. Схема на Бургаския залив и полуостров Кафка

Новото бежанско селище „Кафка“ при гр. Бургасъ

Обр.2. Новопостроеното бежанско селище Кафка

Обр.3. Бежанска /Шаронска/ къща в Крайморе

Обр.4. Кметско наместничество в село Надежда

Обр.5. Бригада в центъра на Крайморие, ок. 1970 г.